

Branche uitgebreid: de voedings- en genotmiddelenindustrie

Margot de Bontridder ¹

De voedings- en genotmiddelenindustrie levert een belangrijke bijdrage aan de omzet van de totale Nederlandse industrie. In 2001 en 2002 heeft het volume van de gemiddelde dagomzet van deze branche zich gunstig ontwikkeld in vergelijking met andere branches. Dit heeft te maken met de beperkte invloed van de conjunctuur op de ontwikkeling van de omzet van deze branche. Incidentele gebeurtenissen zoals misoogsten en dierziekten kunnen wel een duidelijk effect hebben op de omzet. In 2001 nam hierdoor zelfs de groei van het volume van de gezinsconsumptie van voedings- en genotmiddelen af. En in 2002 daalt de buitenlandse omzet mede als gevolg van de BSE-crisis.

Inleiding

De voedings- en genotmiddelenindustrie behoort tot de grotere branches in de Nederlandse industrie. In de branche zijn in 2002 ruim 4,8 duizend bedrijven actief. Dat komt neer op ongeveer 10 procent van het aantal bedrijven in de totale industrie. Wanneer gekeken wordt naar het aantal werknemers is deze branche de grootste binnen de industrie. In de voedings- en genotmiddelenindustrie werken in 2002 circa 149 duizend mensen. Dat is bijna 15 procent van de werknemers in de totale industrie. Dit illustreert het arbeidsintensieve karakter van veel activiteiten in de voedings- en genotmiddelenindustrie. Gelet op de omzet komt de voedings- en genotmiddelenindustrie op de derde plaats, na de aardolie-, chemische, rubber- en kunststofindustrie en de metaal-, elektrotechnische en transportmiddelenindustrie. In 2002 is ruim 25 procent van de totale omzet van de industrie gerealiseerd door de voedings- en genotmiddelenindustrie. Deze branche levert daarmee een belangrijke bijdrage aan de omzet van de Nederlandse industrie.

Omzetontwikkeling

Van 2000 op 2001 kwam de omzet nog 6,5 procent hoger uit. Bij een stijging van de afzetprijs met 6,1 procent betekent dit dat in 2001 het volume van de gemiddelde dagomzet bijna 0,5 procent hoger uitkomt dan in 2000.

In 2002 is de omzet van de voedings- en genotmiddelenindustrie bijna 0,5 procent lager dan in 2001. Dit is vooral het gevolg van de lagere omzet in het buitenland.

De afzetprijzen in de branche zijn in dezelfde periode met 1,2 procent gestegen. Wanneer hiermee rekening gehouden wordt, komt het volume van de gemiddelde dagomzet bijna 2 procent lager uit dan in 2001.

In vergelijking met de rest van de industrie is de ontwikkeling van het volume van de gemiddelde dagomzet in deze branche gunstig, zoals te zien is in tabel 1. In 2001 was de voedings- en genotmiddelenindustrie de enige branche die een (zeer bescheiden) groei van het volume wist te realiseren. In 2002 presteerde alleen de aardolie-, chemische, rubber- en kunststofindustrie beter dan de voedings- en genotmiddelenindustrie.

Conjunctuur heeft weinig invloed

Van oudsher is de voedings- en genotmiddelenindustrie nauwelijks gevoelig voor de conjunctuur. Dit verklaart waarom het volume van de gemiddelde dagomzet van de voedings- en genotmiddelenindustrie zich in 2001 en 2002 gunstig ontwikkelt in vergelijking met die van andere branches in de Nederlandse industrie. Ook als de economie tegenzit, blijven mensen immers eten en drinken. Zelfs in tijden van economische malaise bezuinigt men niet snel op uitgaven aan voedings- en genotmiddelen (zie tabel 2). Ongeacht de stand van de conjunctuur geeft slechts circa 7 procent van de ondervraagden de laatste 15 jaar aan op voedings- en genotmiddelen te zullen bezuinigen als het inkomen terug zou vallen.

Tabel 1. Ontwikkeling omzet, prijs en volume gemiddelde dagomzet, 2001 en 2002

Branche	Omzet		Afzetprijs		Volume gemiddelde dagomzet	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Voedings- en genotmiddelenindustrie	6,5	-0,8	6,1	1,2	0,4	-1,9
Textiel-, kleding- en lederindustrie	-2,1	-4,6	2,4	1,2	-4,4	-5,8
Papier- en grafische industrie	1,9	-5	3,9	0,4	-1,9	-5,3
Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofindustrie	-4,4	-1,6	-2,7	-5,3	-1,8	4,0
Metaal-, elektrotechnische en transportmiddelenind.	-0,8	-7,3	0,2	0,7	-0,9	-8,0
Hout-, bouwmaterialen- en overige industrie	0,3	-3,1	4,1	1,5	-3,6	-4,5
Industrie totaal	0,1	-3,5	1,3	-1,0	-1,2	-2,6

Bron: Maandenquête Industrie, CBS.

Tabel 2. Waarop zou u bezuinigen bij daling inkomen, 1987 - 2002

Perioden	Totaal	Voeding, dranken, tabak	Kleding, schoeisel	Auto	Vakantie, uitgaan	Duurzame artikelen	Overige bezuini- gingen	Weet niet
	%							
1987	100	6	11	17	12	19	24	11
1988	100	6	13	17	13	18	21	13
1989	100	7	11	18	12	19	19	14
1990	100	6	10	18	12	20	20	13
1991	100	6	9	17	13	21	20	13
1992	100	6	10	16	14	19	21	13
1993	100	6	9	15	15	20	22	13
1994	100	7	9	15	15	20	22	13
1995	100	6	9	16	16	20	22	12
1996	100	7	8	15	16	18	22	13
1997	100	7	9	15	16	18	23	12
1998	100	6	9	15	15	20	23	12
1999	100	6	8	13	17	22	21	13
2000	100	6	8	14	17	21	20	14
2001	100	6	8	12	18	21	23	12
2002	100	7	9	10	19	22	20	13

Bron: Consumenten Conjunctuur Onderzoek, CBS.

Anderzijds kan de voedings- en genotmiddelenindustrie niet ten volle profiteren van een hoogconjunctuur. De uitgaven aan voedings- en genotmiddelen worden slechts beperkt beïnvloed door de hoogte van het besteedbaar inkomen. En bovendien treedt er vaak een substitutie-effect op: het speklapje wordt wat vaker vervangen door een biefstukje, brood haalt men bij de luxe bakker in plaats van bij de supermarkt of er wordt wat vaker buiten de deur gegeten. Maar per hoofd van de bevolking gaat men niet echt veel méér eten, zoals blijkt uit tabel 3. Hierdoor blijft de groei van de omzet in de voedings- en genotmiddelenindustrie beperkt.

Ook dit effect is terug te zien in de omzetontwikkeling van de verschillende branches. In 1999 en 2000, toen Nederland een hoogconjunctuur doormaakte, was de voedings- en genotmiddelenindustrie de branche met de kleinste omzetgroei.

Groei volume consumptie voeding stagneert in 2001

Prijsstijgingen hebben in 2001 een belangrijke invloed gehad op het volume van de gezinsconsumptie van voedings- en genotmiddelen. Dit volume was in 2001 slechts 0,2 procent hoger dan in 2000 en dat was een aanmerkelijk lagere toename dan in voorgaande jaren.

De prijsstijgingen hebben vooral te maken met een tegenvallend aanbod van grondstoffen. Als gevolg van de uitbraak van mond- en klauwzeer (MKZ) en de 'gekke-koeien-ziekte' (BSE) is het aanbod van rundvlees sterk teruggelopen. Daarnaast hebben misoogsten in Zuid-Europa het aanbod van groenten en fruit parten gespeeld. De schaarse, dus duurdere, grondstoffen hebben voor veel voedings- en genotmiddelen tot hogere prijzen geleid.

Mogelijk hebben de alarmerende berichten over MKZ en BSE er ook toe geleid dat consumenten minder vlees kopen. Maar vanwege het substitutie-effect valt het volume van de totale gezinsconsumptie van voedings- en genotmiddelen dan toch niet erg sterk terug.

Mede door de lage volumegroei van de gezinsconsumptie van voedings- en genotmiddelen, lag ook het volume van de gemiddelde dagomzet slechts circa 0,5 procent hoger dan in 2000. Doordat de afzetprijzen duidelijk hoger waren in 2001, kwam de binnenlandse omzet dat jaar toch ruim 6 procent hoger uit dan in 2000.

In 2002 hebben zich minder incidentele gebeurtenissen voorgedaan, waardoor het aanbod van met name vlees, groenten en fruit weer is toegenomen en de consumptieprijzen ook duidelijk minder gestegen zijn. De volumegroei van de gezinsconsumptie van voedings- en genotmiddelen is dan ook weer iets hersteld.

Buitenlandse omzet daalt in 2002

Van de totale buitenlandse omzet van de Nederlandse industrie komt ongeveer 22 procent voor rekening van de voedings- en genotmiddelenindustrie. Daarmee maken de producten uit de voedings- en genotmiddelenindustrie een belangrijk deel uit van het Nederlandse exportpakket.

De voedings- en genotmiddelenindustrie realiseert circa 47 procent van haar omzet op de buitenlandse markt. Dat is iets minder dan in de totale industrie, waar de buitenlandse omzet ongeveer 53 procent uitmaakt van de totale omzet.

Tabel 3. Voor binnenlands verbruik beschikbaar gekomen hoeveelheden van een aantal voedings- en genotmiddelen, gemiddeld per jaar en per hoofd van de bevolking

	Eenheid	1998	1999	2000	2001	2002
Melk en zuivelproducten (excl. boter)						
volle melk	kg	30,2	30,0	30,2	30,0	30,1
halfvolle melk	kg	43,4	42,7	42,8	41,5	41,3
kaas	kg	14,3	14,3	14,5	14,6	14,6
Vlees						
rund- en kalfsvlees	kg	19,7	19,6	19,2	18,9	19,2
varkensvlees	kg	44,0	43,6	43,6	42,4	42,5
Brood	kg	59	60	60	60	60
Aardappelen	kg	79	78	77	89	89
Koffie, gebrand	kg	7,7	7,7	7,3	7,2	7,0
Thee	kg	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8
Frisdranken (incl. mineraalwater)	liter	101	105	106	106	110
Gedistilleerd 1)	1 A' 100%	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Bier	liter	84	84	83	81	79
Wijn	liter	18,4	18,6	18,8	18,9	19,0
Sigaren 1)	stuks	30	32	32	35	35
Sigaretten 1)	stuks	999	1050	1048	1017	1044
Shag en pijptabak 1)	kg	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8

1) De uitkomsten hebben betrekking op hoeveelheden die berekend zijn uit resp. de accijnsopbrengsten en de afgeleverde banderollen aan fabrikanten en importeurs. In verband met eventuele voorraadvorming kunnen de uitkomsten afwijken van de werkelijke consumptie. N.B. Voor het merendeel van de artikelen zullen deze jaargegevens het werkelijk binnenlands verbruik benaderen. Voor een aantal artikelen zijn de voorraadmutaties bij de industrie en handel buiten beschouwing gebleven; voor boter, margarine, spijsvetten en -oliën, kaas, tarwebloem en -meel, consumptierijst, overige grutterwaren, suiker, koffie, thee, gedistilleerd en bier is geheel of grotendeels rekening gehouden met de veranderingen in de industrievorraden; voor boter bovendien met de koelhuisvoorraden. Gegevens deels ontleend aan externe bronnen: productschappen, brancheverenigingen en Ministerie van Financiën.

In 2001 was de buitenlandse omzet voor de voedings- en genotmiddelenindustrie nog bijna 7 procent hoger dan in 2000. Net als op de binnenlandse markt was dit vooral het gevolg van de hogere afzetprijzen. De MKZ- en BSE-crisis speelden hierbij ook een rol. Doordat het aanbod van vlees en vleesproducten sterk is gedaald, steeg de afzetprijs ervan.

In 2002 komt de buitenlandse omzet van de branche bijna 2 procent lager uit dan in 2001. Daarbij is het prijseffect minder groot, maar speelt de BSE-crisis wel een belangrijke rol. Verschillende landen sloten immers hun grenzen voor Nederlandse rundvleesproducten.

Een tweede oorzaak van de gedaalde buitenlandse omzet van voedings- en genotmiddelen in 2002 is de verslechterde prijsconcurrentiepositie. Door de waardestijging van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar is bijvoorbeeld de afzet van bier en andere producten naar de Verenigde Staten teruggelopen. Daarnaast is de prijsconcurrentiepositie verslechterd, doordat de arbeidskosten per eenheid product in de Nederlandse industrie hoger zijn dan in concurrerende landen.

Een derde oorzaak voor de daling van de buitenlandse omzet is het optreden van een vraagverzadiging op de belangrijke Europese markt. De Europese bevolking groeit nauwelijks en lage inkomenselasticiteiten² bieden weinig ruimte voor een toename van het verbruik per hoofd van de bevolking. Hierdoor kan de totale Europese vraag naar voedings- en genotmiddelen uit Nederland in 2002 nauwelijks groeien.

¹ De auteur is werkzaam bij de Sector Bedrijfsstatistiek Statistische Analyse Heerlen van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

² De inkomenselasticiteit drukt uit hoe het verbruik van een goed verandert als het inkomen stijgt. Voor de zogenaamde 'noodzakelijke' goederen, zoals de dagelijkse voedingsmiddelen, neemt het percentage van het inkomen dat besteed wordt aan deze goederen af bij een stijging van het inkomen. De inkomenselasticiteit is kleiner dan één. Bij 'luxe' goederen is de inkomenselasticiteit groter dan één en geldt het tegenovergestelde: het percentage van het inkomen dat besteed wordt aan deze goederen neemt toe naarmate het inkomen hoger is. Voorbeelden zijn duurzame consumptiegoederen en uitgaven voor ontspanning, recreatie en cultuur.